

Handläggare
Elisabeth Ek
Antikvarie, Stadsmuseet
Kulturmiljö**Till**
Stadsbyggnadskontoret

Norrström 2, Kungliga operan, Norrmalm

Synpunkter på förslag till detaljplan, S-Dp 2018-00426

Synpunkter i sammanfattning

Stadsmuseet menar, sett till platsens kulturhistoriska innehåll, det långa tidsdjupet samt Kungliga Operan med sina högklassiga materiella egenskaper och uttryck, att respekten för den ursprungliga byggnaden, helhetsgestaltningen, balansen i kompositionen och byggnadens förhållande till omgivningen, bör prioriteras framför ett bevarande av sentida tillägg. Den nya volymen kommer att medföra en stor påverkan på byggnaden och stadsrummet varför det är önskvärt att återta vyer och siktlinjer betydelsefulla för stadsrummet när nu möjligheter ges. Den sammantagna verkan av alla tillägg kan annars få negativa effekter på stadsbilden.

Detaljplaneförslaget innebär stora förändringar och genomgripande ingrepp i Kungliga Operan som i strikt mening inte kan bedömas uppfylla förbudet mot förvanskning i PBL 8:13. Scenverksamheten är starkt knutet till det kulturhistoriska värdet. Därför anser stadsmuseet att de förändringar som sker på materiell nivå, kan motiveras av att det immateriella värdet av verksamheten och att kontinuiteten på platsen säkras för framtiden, ändå kan accepteras. Stadsmuseets samlade bedömning är att aktuellt planförslag kan tillstyrkas ur kulturmiljösynpunkt.

Planförslaget

Detaljplanen syftar till att säkerställa Kungliga Operans verksamhet på platsen. Planförslaget innebär att operans korsarm mot öster, Kungsträdgården, byggs till med en större volym något indragen inramad av två lägre volymer. Den större volymen är anpassad i höjd till operan. För att ge plats åt tillbyggnaderna rivs Anderbergs tempelgavel mot Kungsträdgården. Senare tillägg av arkitekterna Tech och Celsings hanteras på olika sätt. Rotundan rivs helt medan delar av Festvåningen samt Futton (personal matsalen) bevaras. För Verandan och Lagerlunden erbjuder detaljplanen två alternativa lösningar. Båda delar behöver demonteras under byggskedet. De

kan sedan antingen tas bort permanent eller återuppföras. Lagerlunden är genomgående i tekniskt dåligt skick varför den i så fall återuppförs som en rekonstruktion.

Bakgrund

Arbetet med att tillföra operan nya lokaler och anpassa byggnaden efter moderna krav och verksamhetens behov har pågått under flera års tid. Processen har föregåtts av många utredningar och förslag som förkastats. Bedömningsgrunderna för vad som ansetts värt att bevara och möjligt att riva har också varierat. Resonemangen har inte varit stringenta över tid. Liksom tidigare förslag krävs stora och betydande ingrepp i den ursprungliga byggnaden för att möjliggöra för en fungerande verksamhet utifrån moderna krav och sett över lång tid. De underlag som ligger till grund för att bedöma aktuellt planförslag är *Kulturmiljöanalys kv. Norrström 2*, utförd av AIX arkitekter AB, 2025-12-05 och *Miljökonsekvensbeskrivning kulturmiljö*, Nyréns Arkitektkontor 2026-05-18.

Historik och nuläge

Platsen för operan har en historisk förankring ända sedan Gustav III:s operabyggnad 1781. Den ingick i en helhetskomposition med Sofia Albertinas palats, Jakobs kyrka och torg, Gustav Adolfs torg och Norrbro som knöt ihop stadens norra och södra delar med slottet som fond. Nuvarande opera stod klar 1898 efter Axel Anderbergs ritningar. Anderberg förhöll sig till slottet vid utformningen av operan men han hämtade även inspiration från Garniers opera i Paris. Restaurangdelen som stod klar först förlades mot Kungs trädgården och dess syfte var att delvis finansiera operabygget.

Enkelt kan operans ursprungliga gestaltning beskrivas som två korsarmar där tre huvudfunktioner är adderade till varandra, salongshuset, scenhuset och terrassbyggnaden där den senare trappar ner påtagligt mot Kungsträdgården. Terrassen är utformad som en absid och flankerad av en fritrappa. Scentornet i mitten utgör byggnadens hjärta. En hög sockelvåningen löper runt hela byggnaden som ett podium på vilken volymerna vilar. Huvudentrén är förlagd mot väster och utformad som en öppen väderskyddad entré. Entrén kröns av en uteterrass. Tillbyggnaderna Rotundan, Festvåningen, Futen, Verandan och Lagerlunden tillkom mellan 1955–1975 för att möjliggöra ett bredare utbud för restaurang- och nöjeslivet samt tillskapa en personalmatsal. Tilläggen koncentrerades mot Kungsträdgården och Norrström och byggde in mycket av den ursprungliga byggnadskroppen. Den nu planerade

tillbyggnaden för operans scenverksamhet kommer även den att förläggas mot Kungsträdgården.

Kulturhistoriska värden

Kungliga Operan står som en solitär mitt i hjärtat av Stockholm, väl synlig från vattenrummet såväl som i stadsrummet. Byggnaden utgör ett blickfång och den representerar materiella och immateriella värden. Ur ett arkitekturhistoriskt och arkitektoniskt perspektiv är den ett exempel det sena 1800-talets teater- och arkitekturideal. Operan omges av Kungsträdgården, Jakobs kyrka och Gustav Adolfs torg, platser som innehåller flera historiska lager med ett långt tidsdjup vilket renderar området oomtvistliga höga kulturhistoriska värden. Kungliga Operans verksamhet har en lång och obruten kontinuitet på platsen och i byggnaden varför stadsmuseet anser att operaverksamheten har ett överordnat värde.

Operabyggnaden bär i huvudsak på två berättelser, den om byggnaden som kulturinstitution för klassisk scenkonst och den om en högklassig restaurangverksamhet samt nöjeslivet. Restaurangverksamheten har alltid varit orienterad mot Kungsträdgården och Norrström. Från början inrymdes lokalerna endast i den ursprungliga byggnadskroppen. Verksamheten manifesterades ytterligare i och med Tesch och Celsings tillägg. Det skedde på bekostnad av Anderbergs komposition vars ursprungliga fasad till stora delar döljs bakom tilläggen. Museet anser att tilläggen är finstämda och tydliga tillägg för sin tid och har ett högt kulturhistoriskt värde. Namnet Lagerlunden på Peter Celsings tillbyggnad från 1974 är hämtat från uteserveringen på Gustav III tid också kallad Lagerlunden. De kommersiella lokalerna kom till för att medfinansiera operabygget och de bidrar till kulturhistoriskt innehåll i operabyggnaden och ett betydande sådant. Men museet anser inte att tilläggens kulturhistoriska värden kan likställas med Anderbergs ursprungsbyggnad. Anderbergs byggnad bedöms ha ett högre kulturhistoriskt värde genom sin historiska roll på platsen, arkitekturhistoriskt genom sin arkitektoniska, byggnadstekniska och konstnärliga gestaltning samt referenser till slottet.

Riksintresse

Kungliga operan representerar flera av riksintressets uttryck vilka avspeglas i byggnaden själv som symbol för olika företeelser men också som en källa till kunskap stadsplanehistoriskt och byggnadshistoriskt. Relevanta uttryck för riksintresset och påverkan på dessa är utförligt beskrivna i miljökonsekvensbeskrivningen upprättad av Nyréns arkitektkontor 2026-05-18. Stadsmuseet bedömer inte påverkan på riksintresset.

Synpunkter på förslaget

Projektets komplexitet och avvägningar mellan bevarande och krav på funktionalitet över tid samt att operans scenverksamhet ska kunna fortsätta att verka i byggnaden gör att avkall på bevarande blir oundgängligt. Museet anser att kärnfrågan i projektet ur kulturmiljösynpunkt handlar om vilken berättelse som ska lyftas fram, vilka avvägningar som kan göras på olika nivåer ur kulturmiljöhänseende. Vilka kulturhistoriska värden vinner man i förhållande till de man förlorar på objektsnivå och i stadsrummet?

Det är ett faktum att Tech och Celsings påbyggnader på terrassen måste rivas för att möjliggöra en tillbyggnad. Likaså är det ett faktum att Anderbergs tempelgavel, som är ett centralt motiv på ursprungsbyggnaden vilken Tech på ett respektfullt sätt förhållit sig till i Rotundan, också måste rivas. Detaljplaneförslaget möjliggör för olika alternativ avseende Lagerlunden och Verandan. De måste demonteras under byggskedet och kan senare återuppföras eller tas bort permanent. På objektsnivå kan ett partiellt bevarande av årsringar riskera att fragmentisera kompositionen och stå i konflikt med nya tillägg.

Den nya tillbyggnaden kommer radikalt att förändra operan mot Kungsträdgården i skala och uttryck. Den nya årsringens abstrakta tolkning av Anderberg byggnad kommer att prägla upplevelsen av operan och delar av stadsrummet. Trots sin storlek, förmedlar tillbyggnaden en lätthet med den ljusa kulören i stenarna och de uppglasade ytorna som förslaget visas i illustrationerna. Utformningen bidrar sammantaget till att balansera den skalförskjutning som sker i stadsrummet och mot Kungsträdgården. Utformningen regleras med bestämmelsen f3 och den möjliggör för materialen sten eller puts. Museet anser att materialiteten i sten knyter an till uttrycket i operan på ett fördelaktigt vis. Nya entréer förläggs vid trapplopp mot Kungsträdgården och mot Jakobs torg. Den senare ger tillträde till den nya scenen. Bedömningen är att den är varsamt utförd och med hänsyn till Jakobs torg och sockelvåningen. Den utgör en värdig entré till platsen.

Med tillbyggnads- och renoveringsprojektet ges tillfälle att återta något av Anderbergs arkitektur som gått förlorade och kommer att förloras ytterligare vid kommande tillbyggnad. Ett bärande motiv i Anderbergs gestaltningen är den rusticerade sockelvåningen som löper som ett tema runt operan och binder ihop byggnaden. Den absidformade terrassen med fritrappan utgör att anslående motiv mot Kungsträdgården. Museet anser att det finns klara förtjänster

med att frilägga sockelvåningen. Dess gestaltningsmässiga roll som podium till operabyggnaden kan återtas. I det nya förslaget återfår terrassen en publik funktion, som det ursprungligen var gestaltat, vilket är mycket positivt. Med hänsyn till att Anderbergs centrala motiv, tempelgaveln, måste rivas är det motiverat att Anderbergs ursprungsgestaltning ges företräde framför en rekonstruktion av sentida tillägg. Ett friläggande av sockelvåningen innebär också att siktlinjen mot Strömmen och slottet kan återupprättas och i vyerna söderifrån mot operan framträder denna tydligare om Verandan avlägsnas. Det är motiverat med hänsyn till den negativa påverkan som den nya tillbyggnaden får på siktlinjer i stadsrummet.

Stadsmuseet delar inte restaureringssynen att ett återuppförande av Lagerlunden är att betrakta som en rekonstruktion. Lagerlunden skulle återuppföras med andra material och metoder på mer stilhistoriska restaureringsgrunder. Ett återuppförande är mer att betrakta som en tolkning av ett utförande som aldrig blev av. Sett ur ett tidsperspektiv har Lagerlunden och Verandan ett begränsat tidsdjup. Ett avlägsnande av dem innebär inte att berättelsen om restaurangverksamheterna utraderas. De finns kvar i ursprungsbyggnaden och verksamheterna kommer att bestå in i framtiden.

Samlad bedömning

Stadsmuseet menar, sett till platsens kulturhistoriska innehåll, det långa tidsdjupet samt Kungliga Operan med sina högklassiga materiella egenskaper och uttryck, att respekten för den ursprungliga byggnaden, helhetsgestaltningen, balansen i kompositionen och byggnadens förhållande till omgivningen, bör prioriteras framför ett bevarande av sentida tillägg. Den nya volymen kommer att medföra en stor påverkan på byggnaden och stadsrummet varför det är önskvärt att återta vyer och siktlinjer betydelsefulla för stadsrummet när nu möjligheter ges. Den sammantagna verkan av alla tillägg kan annars få negativa effekter på stadsbilden.

Detaljplaneförslaget innebär stora förändringar och genomgripande ingrepp i Kungliga Operan som i strikt mening inte kan bedömas uppfylla förbudet mot förvanskning i PBL 8:13. Scenverksamheten är starkt knutet till det kulturhistoriska värdet. Därför anser stadsmuseet att de förändringar som sker på materiell nivå, kan motiveras av att det immateriella värdet av verksamheten och att kontinuiteten på platsen säkras för framtiden, ändå kan accepteras. Stadsmuseets samlade bedömning är att aktuellt planförslag kan tillstyrkas ur kulturmiljösynpunkt.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Malin Myrin, Enhetschef	2026-06-15